

Անշուշտ անհաշտ վրացին լաւ աչօք պիտի չնայէր այս մեծ պատնէշին, զոր կը կանգնէր Լօռիի հայ թագաւորութիւնը իր առջեւ եւ որ մի անգամ ընդ միշտ պիտի ապահովէր մայր Հայաստանը ըստ կամի ոտնձգութիւններէ եւ պիտի հաստատէր հիւսիսային նահանգներու անկախութիւնը: Սկսաւ երկարատեւ կռիւ մը Լօռիի թագաւորներու եւ վրաց մէջ, ինչպէս կը տեսնուի Վիրապոսի խօսքերէն (էջ 72). «Իսկ Վիւրիկէ Բագրատունի որ ի Լօռէ քաղաքէ, զամենայն ժամանակս իւր կացեալ ընդդէմ վրաց ի հաստատութեան պահէր զհայրենիս իւր»: Սակայն այս անգամ ալ տեսաւ վրացին որ պատուաւոր կռուով պիտի չկարենար տիրանալ այս գաւառներուն ու դիմեց խորամանկութեան եւ յաջողեցաւ. «Եւ յետ մահուան (Վիւրիկէ Ա.) դաւեալք ի վրաց որդիք նորա՝ ելեալ ի տանէ հայրենեաց գնացին ի Պարսիկս¹, Դաւիթ եւ Աբաս եւ առնուն ի նոցանէ ի ժառանգութիւն զՏաւուշ եւ զՄածնաբերդ եւ զայլ տեղիս...» (Վիր., 72): Հոս ալ հանգիստ չեն գտներ, քիչ ետք Պարսիկները սկսան նեղել ու վերջապէս Տաւուշ ամուր բերդը ձեռքերնէն առին, եւ Վիւրիկէներու ցեղը ստիպուեցաւ Մածնաբերդի մէջ ամիսփուլ (Վիր., էջ 72 եւ Սամուէլ, էջ 133): Բայց կ'երեւայ թէ վերջէն կամ բարեկամութեամբ եւ կամ պատերազմով տիրեցին Նոր Բերդին, ինչպէս որ Միքիթ. Այրվ. (էջ 58) կ'ըսէ. «Իսկ ի զարմէ թագաւորացն Բագրատունեաց մնացին ի Վիրս եւ ի Մածնաբերդ եւ ի Նոր Բերդ, որք կալան զբազում գաւառս եւ շինեցին բերդս բազումս: Թէպէտ Դեմետրէի՝ վրաց թագաւորին որդին Դաւիթ «այնքան բարեսրտութիւն ցուցանէր՝ մինչ զի առաքէր եւ կոչէր զթագաւորն Վիւրիկէ Բ. (1185-ին) որդի Դաւիթի (Անհողին) թագաւորի Բագրատունոյ, եւ խոստանայր նմա դարձուցանել ի նա զժառանգութիւն նորա, զոր նախնեացն իւրոց հանեալ էր ի նմանէ եւ այսպէս պարգեւօք յուղարկէր զնա ժամադիր եղեալ նմա» (Հայապատում Բ, էջ 389), սակայն տարաժամ մահը արգելք եղաւ արգարութեան հատուցման: Այնուհետեւ արտաքսուած իրենց բնիկ հայրենիքէն մնացին ժամանակ մը օտար երկիր առանձին բերդերու մէջ. վերջին իշխանը կը յիշուի Սարգիս որ որդի էր Թաղեադիին (1257 ին): Իսկ թէ անկէ ետք ինչ եղաւ Վիւրիկէներու

ցեղը, չի գիտցուիր. թէպէտ շատ հաւանական է կարծել թէ Ղարաբաղի Մելիքներն, որոնք նմանապէս նոյն բերդերուն մէջ ամրացած էին, յառաջ եկած ըլլան Վիւրիկէան՝ Բագրատունի հայ ցեղէն:

(Հարմարեալ)

Հ. ՂԵՆՈՆԻ ՄՈՎՍԵՍԵԱՆ

ՉԱՀԱՐՄԱՏԱԼԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ:

Ժողովրդական բանահիւսութիւնն այնքան էլ զարգացած չէ Չահարմատալի գաղթական գիւղացիների մէջ եւ դա հասկանալի պատճառով. մի ժողովուրդ, որ դարեր շարունակ անտեսական անմխիթար դրութեան մէջ է գտնուել եւ հացի խնդիրը կօշմարի նման ծանրացել է նրա սրտի վրայ, բնական է, որ բանաւոր գրականութիւնը չի կարող նրա մէջ զարգացած լինել: Պատմութիւնն ակնհայտ ապացոյց է մեր ասածին. եւ այդ է պատճառը, որ ժողովրդական բանահիւսութեան տեսակները Չահարմատալի ժողովրդի մէջ հատ ու կտոր են: Մենք շրջեցինք Չահարմատալի բոլոր հայաբնակ գիւղերը, — Դէյշէի, Մամուռան, Լիվասեան, Ներքին-Քոնարք, Վերին-Քոնարք, Մուշիգան, Շահբուլաղ, Սինագան, Աղբուլաղ, Մամուրա, Հաջիարագ, Սիրաք, Ահմադաբադ, բացի Բալբիլուից, — եւ հաւաքեցինք այն ամէնը, ինչ որ պատում էր ջահէլ աղջիկների, հարսների եւ պառաւ կանանց բերաններում: Դրանք մեծամասնութեամբ մանկական, սիրային, հարսանեկան, սգոյ, երգիծական, տօնական, կրօնական պարզ ու անարուեստ բանաստեղծութիւններ, աղօթքներ, մանկական խաղեր, հեքեքներ, հանելուկներ, առածներ, օրհնանքներ, երգումներ ու մտտիապաշտութիւններ են, որոնց մէջ գերազանցօրէն երեւան է գալիս գիւղացիների սիրտն ու հոգին, այսինքն նրանց զգացմունքներն ու մտքերը, իդէալներն ու ձգտումները, կրօնական ու բարոյական հայեացքները, հաւատալիքներն ու սովորութիւնները, նիստ ու կացը, վարք ու բարքը: Աւելին.

¹ Պարսիկ լսելով մեր միջին դարու պատմագիրները շատ անգամ կը հասկնան Ղաղաթի նահանգն, որուն մայրաքաղաքն էր Պարտաւ:

բանաւոր գրականութեան այդ տեսակների մէջ անդրադառնում է գիւղացիների անցեալ ու ներկայ արտաքին ու ներքին կեանքը, որի մասին պատմութեան մէջ ոչինչ չկայ յիշուած:

Թէ երբ եւ որտեղ են յօրինուել բանահիւսութեան այդ պատառիկները, յայտնի չէ: Այսքանը միայն պարզ է, որ նրանք ստեղծուել են տարբեր ժամանակներում եւ տեղերում, կեանքի բազմազան դէպքերի ու անցքերի ազդեցութեան ներքոյ, եւ բերանից բերան, սերնդից սերունդ անցնելով՝ տարածուել են Չահաւր-մահալի բոլոր հայաբնակ գիւղերում:

Այդ երգերի հեղինակներն ու տարածողներն եղել են գիւղական ջահել հարսներն ու աղջիկները, որոնք մինչեւ այսօր էլ դեռ սրբութեամբ պահել պահպանել են իրենց բանահիւսութեան հատ ու կտոր փշրանքները:

Այդ թանկագին կտորները, որոնք մինչեւ այժմ էլ անտես են մնացել մեր բանահաւաքների կողմից եւ անհետանալու ու մոռացման վիճակին են մօտեցել, գեղարուեստականութեան տեսակէտից աչքի են ընկնում իրենց անկեղծութեամբ եւ զգացմունքների ու պատկերների պարզութեամբ: Այժմ այստեղ առաջ բերենք իւրաքանչիւրն առանձին առանձին՝ գաղափար տալու համար նրանց ներքին իմաստի բովանդակութեան եւ գլխաւորապէս Չահաւր-մահալի բարբառի մասին¹:

1. Մանկական երգեր:

Մանկական երգերի տեսակէտից աղքատ է Չահաւր-մահալի ժողովրդական բանահիւսութիւնը: Այդ ուղղութեամբ յօրինուած երգերից ձեռք բերինք հազիւ ինը կտոր, որոնց հիմը համարեա միեւնոյնն է՝ գովեստը, միայն բովանդակութիւնով ու արտաքին ձեւով են զանազանուում նրանք միմեանցից: Այդ երգերը երգում են մայրերն ու աղջիկները իրենց տան փոքրիկներին խաղացնելիս: Տեսնենք:

Ա.

Մայրը բռնում է մանկիկի թաթիկները եւ ծափահարելով՝ երգում.

¹ Յիշեալ բարբառի երգերը հաւաքելիս՝ օգնել է մեզ բնիկ Չահաւր-մահալի եւ ուսուցիչ պր. Կարապետ Մանսուրեանը, որին յայտնում ենք մեր խորին շնորհակալութիւնները:

Մէ տղա ունենք, մէ տուն է,
Դուս կանչեցէք, գա տէսնենք.
Տէյտէրի քաբուլ ունի,
Մօնթէրու ճալվէր ունի,
Թէլթէլ քամուն չի տանի.
Չանդամանի հորըն է,
Քալանթար Սարգսի թոռն է.
Էս բէմէն էն բէմէն է,
Բէմատակում ջուր խմի,
Սուրբ սէղանում կուտ կուտի.
Էրկթէ — էրկթէ մարթիքը,
Փէգէ — փէգէ կնանիքը,
Չառ քաբուլով տղէրքը,
Փունջ մանիչադ հաշները,
Հաշներու միչի որն է սիրուն.
— Կառճ ու բօլորը.
Տղէրքանց միչի որն է սիրուն.
— Թօփ — Թօփ քաբուլը:

Բ.

Մայրը երեխային դնում է ափերի մէջ եւ տարուբերելով՝ երգում.

Դօլս ես, դօլ — դօլ ես,
Նօղլամանիս դուլարն ես.
Եաղութիս փշրանքն ես.
Ալմաղիս գլխանքն ես.
Սօլդագարիս ձաքն ես.
Ղալամքարիս թագն ես.
Դու իմ սիրուն տղէն ես,
Դու իմ օսկէ ջղէն ես:

Գ.

Մայրը շնորհաւորում է որդու Զատիկը.

Ա տղա — տղա,
Դու ալ կապավօր,
Ղաւմի շալ կապավօր,
Դու իր հայոց դաքավօր.
Բօթլօլ գինին խտուրն,
Ասամանի կապավօր,
Քո Զադիքը շնհավօր:

Դ.

Դան արա, դանդան արա,
Ղօշ դառը քի մատաղ արա.
Օսկօռը քի սայեա արա,
Մէջն նստէ, գիվան արա:

Ե.

Մայրն աղջկայ թաթիկները ծափահարելով՝ ասում է.

Ախչիգս ախչա ունի,
Համամի բօխչա ունի,
Չառօլ սանդուխչա ունի,
Մարթու գնա՝ տուն ունի,

Ճուճուկներուն բուն ունի,
Դէ բունի, բունի ճուճուկներ:
Համամ գնացած ակնիդ,
Վողներդ վլացած ակնիդ,
Ջուրաբ ջհայտաբով ակնիդ,
Փայ ու բաժինբով ակնիդ:

Զ.

Ախիդ ունենը բունդին,
Պահէլ ենք՝ տանը ֆունդին.
Ֆունդն էկաւ մէյ դուռը,
Օսկին համրէց հօր բուռը.
Վով արժան է՝ դա տանի,
Վով արժան է՝ չըտանի.
Յաճկերը ցոյգը տանի,
Վողները ձուռը տանի:

Է.

Մայրը շնորհաւորում է աղջկայ Զատիկը.

Օվսանա ջան, Օվսանա,
Ուրախ Զադիդ լուսանա.
Բաբիդ դա Հնդստանա,
Բէռներ բերի քաթանա.
Քաթան դօշադ տակիտ է,
Զառ թակալէն հաքիտ է:

Ը.

Քոյրն իր եղբորը խաղացնելիս՝ ասում է.

Ախպեր, ախպեր, ջան ախպեր,
Մէջիդ գօյրստան ախպեր.
Կապա կարեմ կառճ գուբայ,
Դուգմա շարեմ խաչ գուբայ.
Կարմիր կօվանդ ինչ արիւր,
Ծառի տակը դուժ արիւր.
Շերէփ — շերէփ կթէցինք,
Դդալ — գդալ բաժնէցինք.
Հօռոմն ասաւ. ինձի տուր.
Կաքաւն ասաւ. ինձի տուր.
Ո՛չ Հօռոմն, ո՛չ Կաքաւն,
Յամմէն ծառին մի փշատ,
Իմ ախպրտանց ումբը շատ:

Թ.

Ախպերս շահի դուռը չոքած էր,
Զօգուռը դօշին քօքած էր,
Փողը ծնգին կիտած էր.
Հայրն էկաւ, բարով տվէց,
Թուրքն էկաւ, քարով տվէց,
Նասրան էկաւ, կօպով տվէց:

2. Սիրային:

Ժողովրդական սիրային բանահիւսութեան
բաժինը հարուստ է մեզանում. դրա գլխաւոր

պատճառն այն է, որ այդ ճիւղն ամենից շատ է
գրաւել մեր բանահաւաքների ուշադրութիւնը,
որով բազմաթիւ թանկագին կտորներ կան հա-
ւաքուած Մ. Մ. Միանսարեանի «Քնար հայ-
կական»-ի, Արիստակէս վարդ. Սեդրակեանի
«Քնար Մշեցւոց եւ Վանեցւոց»-ի, Տ. Արիստակէս
Տէվկանցի «Հայերգ»-ի, Վահան վարդ. Տէր-
Մինասեանի «Անգիր դպրութիւն եւ առակք»-ի,
Սարգիս Հայկունու «Ժողովրդական երգ, առած,
հաներուկ»-ի, ինչպէս եւ Կոմիտաս վարդ. եւ
Աբեղեանի «Հազար ու մի խաղ»-ի, Երուանդ Վա-
լայեանի «Ազգագրական հանդէս»-ի, Հ. Ս. Խ.
Իւթիւճեանի «Բիւրակն»-ի եւ այլ ազգագրական
թերթերի ու ազգային-ժողովրդական երգարան-
ների մէջ:

Այդ երգերը մեծամասնութեամբ զգաց-
մունքով լի, գողտրիկ նուագներ են, որոնց մէջ
կան օրինակ, այսպիսի տողեր.

Ա՛յն կանեմ, արուն կու գայ,
Սեւ սրտիս գարուն կու գայ.
Կորուցել եմ իմ եարը,
Ո՛վ գիտէ, ե՛րբ տուն կու գայ:

Զահարմահալի ժողովրդական բանահիւ-
սութեան մէջ եւս կան մի քանի սիրային նուագ-
ներ, որոնք իրենց կառուցուածքով եւ բովանդա-
կութեամբ բաւական բանաստեղծական են.
Դրանցից մէկի մէջ գեղջկուհին սիրազեղ սիր-
տը բանալով՝ պատկերացնում է իր անսահման
սէքն ու զգացմունքը: Կէս օր է. սիրական աղիզը
բնութեան ծոցում, սարի լանջին, հողի կուրծքն
է պատուում, իսկ եարը պատրաստել է «ղայ-
լանը», «թամաքին», «ղանդը» եւ իր աղիղին
տուն է կանչում.

Աղիզ, աղիզ տուն արի,
Զարմէքդ չարվադարի,
Ղայլանդ չաղի արի.
Թամաքաքուդ վայթի արի.
Ջուրդ գուլարի արի.
Կրակդ ղանդի արի.
Տուն արի աղիզ, տուն արի:

Սա չէ՞ յիշեցնում ձեզ Աւետիս Իսա-
հակեանի «Մաճկալ»ը.

Դադրած, բեղարած եմք ջան,
Ամպերն ելան, դէ՛հ, արի.
Բեղարած ջանիդ ղուրպան,
Ծառից թեւ ան, թէ՛զ արի:

Այս օրինակ սիրերգների մի գեղեցիկ
նմուշ է նաեւ հետեւեալը.

Վերեւ էլանք կտուրը, տէսանք՝
Վով է դալիս, վով է դալիս.
Յիրեք թիփ ձիավոր է դալիս.
Վոյն է սիրուն, վոյն է սիրուն,
— Նարինջ ձիավոյն է սիրուն.
Վոյն է սիրուն, վոյն է սիրուն,
— Ճերմագ գդազվոյն է սիրուն.
Վոյն է սիրուն, վոյն է սիրուն,
— Կանանչ կապավոյն է սիրուն:

3. Հարսանեկան երգեր:

Ինչպէս իւրաքանչիւր ազգ, այնպէս էլ
Հայ ժողովուրդն իր կեանքի անհուն վշտերի
եւ տանջանքների հետ ունի ուրախութեան ու
խրախճանքի օրերը, որոնց մէջ նշանաւոր տեղ
է բռնում հարսանիքը, որ իւրաքանչիւր գիւղ
կամ գաւառ տօնում է առանձին ծէսերով:
Այդ հանգիսի շուրջը Հայ ժողովուրդը հիւսել
է բազմաթիւ երգեր, որոնց մէջ պատկերաց-
ւում է հարս ու փեսի, ինչպէս նաեւ նրանց
շրջապատող հարսնեւորների հոգեկան ուրախ
տրամադրութիւնն ու ապրումները: Անշուշտ
հին, հեթանոս հայերի մէջ էլ եղել են այդ-
պիսի երգեր, որոնցից սակայն մեզ հասել է
միայն մի կտոր, շնորհիւ մեր պատմահայր
Մովսէս Խորենացու. այդ երգի մէջ երգւում
է Արտաշիսի եւ Սաթենիկի հարսանեկան հան-
գիսի մի դրուագը.

Տեղ ոսկի տեղայր ի փեսայութեան Արտաշիսի,
Տեղայր մարգարիտի հարսնութեան Սաթենիկան:

Գուսանական այս փշրանքը մեզ գաղա-
փար է տալիս, թէ մեր թագաւորներն ու
իշխանները ինչպիսի մեծ հանդիսով էին կատա-
րում իրենց հարսանիքը: Իսկ ազգային այլ յի-
շատակարաններ նկարագրում են, թէ հար-
սանեկան այդ հանդէսներն աւելի հրապարա-
կական ձեւ էին ստանում, մանաւանդ թագա-
ւորների ամուսնութեան ժամանակ: Այրերն եւ
կանայք, երիտասարդներն ու ջահել աղջիկները
ձեռք ձեռքի տուած՝ հրապարակներում պարում
էին «պար» իրեր եւ «պարանցիկք» ու երգում
երգեր, որոնցից յիշւում է «ցուցք» կամ
«երգք ցցոց»:

Մեր ժողովրդական գրականութիւնը բա-
ւական հարուստ է հարսանեկան երգերով,
որոնցից շատերը հաւաքուած են Գիւտ քհնյ.
Աղանեանի «Լումայ»-ի, Երուանդ Լալայեանի
«Ազգագրական հանգէս»-ի, Իւթիւճեանի

«Բիւրակն»-ի եւ այլ ազգագրական հանգէս-
ների մէջ:

Հարսանեկան մի քանի երգեր գոյութիւն
ունեն նաեւ Չահարմահալում, որոնց մէջ պատ-
կերացւում է գիւղացիների հոգեկան ուրախ
զգացմունքները: Այսպէս, Չահարմահալի երի-
տասարդը մեծացել, արքունքի է հասել, մայրը
գնում է նրա համար մի սիրուն աղջիկ ճա-
րելու: Տեսէք, նա ինչպիսի ֆանտաստիկական
պատկերներով է դրուատում իր սիրուն հարս-
նացուն.

Կտուր-կտուր վարեցինք,
Մէ սիրուն ախիզ ծարեցինք.
Գնացինք, տէսանք քնած էր,
Վայթն յէրէսին փռած էր,
Գաթէն ծոցը փխրած էր,
Նուռը ջերը փնջնած էր,
Խնձորը ձեռը խածած էր,
Աբրէշում խալին փռած էր,
Ախիզը վրէն քնած էր,
Օսկէ ջամը կօծած էր,
Էրծթէ նունէրը շարած էր,
Ախիզը թուխ էր՝ պաշեցինք,
Խնձորը փուխ էր՝ խածեցինք:

Հարսանիք է. սիրուն հարսին տուն են
բերում՝ սազ ու դաբով եւ թրմաշալ քողով:
Բոլորն էլ հոգեկան ուրախ տրամադրութեան
մէջ են. հնչում են անուշ երգերը եւ խնդում
սրտերը: Թագաւորի քրոջ սիրտն էլ է տրո-
փում անհուն ուրախութիւնից եւ ահա նա
լարում է քնարն ու բանաստեղծում.

Ախպոյս հաշնիք սազով է,
Հայսին բերինք նազով է,
Հայսի նազը կըքաշենք,
Գլխին թրմաշալ քաշենք
Յեղնէն բութաղառ քաշենք:

Ապա թագաւորի գովքը, որ երգում
են «ծառ» գովելու ժամանակ: Ծառը փոխա-
բերական մտքով թագաւորն է. նրա մայրը
մի մատուցարանի մէջ քաղցրաւենիք կամ չամիչ
ածելով՝ գնում է հանդիսականների առաջ,
ապա թագաւորը, քաւորը եւ խաչեղբայրը
կանգնում են «Փարդի» առաջ. դրա վրայ
հանդիսականներից մինը երգում է.

Օրհնեա՛լ է Աստուած.
Օրհնեա՛լ է Յիսուս.
Օրհնեա՛լ է Քրիստոս.
Դաքլօրն բերինք քե նման,
Քու կանանչ յարէվի նման.
Էն Սուսան-սրմբուլն, օր բացվէլ է,
Օր բացվէլ է, յարէվի նման:

Յետոյ խմբովին թնդացնում են.

Սուրբ Կարապետայ՝
Օրհնութունով,
Օրհնութունով,
Ծառսի ծաղկեցաւ,
Ծառ ծաղկեցաւ,
Ճուխկ բաղմեցաւ,
Կանանչ ու կարմիր:

Այժմ թագաւորին հինայ են տանում
կամ գնում են նրան բաղնիսից բերելու: Բաղնիսի
դռան առաջ զարդարուն հարսներն ու ջահէլ-
ները պար են բռնել, ծափ տալիս, խնդում,
խաղում, իսկ սաղն անուշ ծլւում է ու լարում
ղգացմունքները: Եւ ահա խմբովին թնդացնում,
թագաւորի գովքն են անում.

Դաբվորի յերէսը պարզ,
Տղամարթիքն ապրած,
Դաստ բրդաստ,
Դուշմանը սաղ,
Ձին վազողով,
Թուրը կտրուկ,
Երկնքէն ցող,
Գետնէն պտուղ.
Հոյ շօբօշ,
Հոյ շօբօշ...

4. Սգոյ երգեր:

Չահարմահայի ժողովրդական բանահիւ-
սութեան մէջ կան նաեւ մի քանի սգոյ երգեր,
որոնց գեղջկուհիներն ողբաձայն արտասանում
են իրենց սերելիների մահուան ժամանակ: Եթէ
մեռնողը յայտնի անձնաւորութիւն է, օրինակ
գիւղի տանուտէրը, գովում են այսպէս.

Մաջս նշին բաբամ ջան,
Քեաղխուդա նշին բաբամ ջան,
Իմ խան չնաս բաբամ ջան:

Եթէ տան հայրն է մեռնողը՝ ողբում են.

Մէյ տան սուլթուն բաբամ ջան,
Մէյ տան բարաքաթ բաբամ ջան,
Մէյ խէլք ու խրաթ բաբամ ջան,
Մէյ մէհնքեաշ բաբամ ջան:

Եղբայրը ողբում է քրոջը.

Քուրում, քուրում, քուրում ջան,
Իմ աղիզ քուրում ջան,
Իմ ձէռի եպլուղ քուրում ջան:

Քոյրը ողբում եղբորը.

Բրար, բրար, բրար ջան,
Ջանիդ մեռնիմ բրար ջան,
Պակտաց խիզնիդ մեռնիմ, բրար ջան,
Գառնէրդ բռալէն մնացին, բրար ջան:

Մայրը ողբում է որդուն.

Բալամ ջան, բալամ ջան,
Աղիզ գառնիկ, բալամ ջան,
Սրդի ճրագ, բալամ ջան,
Ծնգնէրս ծալեցիր, բալամ ջան,
Կռնէրս կտորեցիր, բալամ ջան,
Բալամ ջան, աղիզ ջան:

Սովորաբար ողբի վերջին խօսքերի վրայ
միւսները բարձրաձայն լալիս են եւ շատ անգամ
իրենց վարսերը փետում, կրծքերին խփում,
ծնկներին զարկում, գլուխները թակում եւ
երբեմն էլ ուշադնաց ընկնում են:

5. Երգիծական:

Չահարմահայի գիտէ նաեւ երգիծել
եւ մտրակել: Այդ ուղղութեամբ հիւսել է նա
մի քանի սրամիտ երգիծական կտոր. օրինակ,
հետեւեալ փոքրիկ ոտանաւորը, որի մէջ պատ-
կերացում է Լիվասեանցի գեղջուկի անաղնիւ
ոգին: Մի անգամ Լիվասեանցի մի հայ գիւ-
ղացի դաշտից գողանում է մի պարսկի կովը
եւ տուն բերելով մորթում է: Պարսիկը բռնում
է աւազակ գիւղացուն, բայց նա ուրանում է իր
արարքը. դրա վրայ պարսիկը նրանից պահան-
ջում է երդուել եկեղեցու դռան առջեւ: Լի-
վասեանցին եկեղեցու դռան շէմքին ծնրադրե-
լով՝ ասում է.

Էյ սուրբ էգեղեցի,
Դու ծանդրը տեղդ կեցի.
Էյ անիրավի կովը մորթեցի,
Միսը խիզանս կէրան,
Կաշին էլ շինեցի խնօցի:

Պարսիկը հայերէն չի իմանում եւ կար-
ծում է, թէ Հայն իսկապէս անկեղծ սրտով է
երգում, ուստի թողնում է եւ հեռանում:

Մի ուրիշ երգիծաբանութեան մէջ երեւան
է գալիս գեղջուկի ատելութեան ոգին դէպի
իր դրացի պարսիկը: Երբ որեւէ հայ գեղջուկ
պարսկի հետ ոխ է ունենում, երեկոյեան ան-
կողին մտնելիս՝ ասում է.

Հայրի որթի, հոգին սուրբ,
Օրէն սատկի հրդար թուրբ,
Հայիցը մէ ճուտ,
Են էլ սուտ:

1 Յիշեալ տունը երգում են բոլոր սրբերի անուն-
ներով:

Հետաքրքրական է նաեւ հետեւեալ երգիծական ոտանաւորը, որի մէջ գեղջկուհին ցոյց է տալիս իր նեղ ոգին.

Ախպէրս գնաց Ղոււմիշա,
Տկի ձին էր ալաշա.
Գեղ կանգրէցին թամաշա.
Բոյթ ու բամբազ արեւշում,
Գէղի խիզան իմ ախպոր շուն:
— Տկով, տկով ջուր էկաւ,
Խօսորֆ խանը շուռ էկաւ:

Ապա հետեւեալ երգիծական կտորը, որի մէջ պատկերացում է գեղջկուհի հարսի ճնշուած եւ ծանր դրութիւնը: Աղօթարանը բացում է եւ հարսը մի հաց է գողանում. թէ ինչո՞ւ համար, արդեօք կեսուրը նրան քաղցած էր պահում, յայտնի չէ: Կեսուրը բռնում է հարսի գողութիւնը եւ չի կարողանալով տանել՝ նրան անգթօրէն ծեծում է. հարսն էլ սկեսրոյ ձեռքից ազատուելու համար՝ գնում է թրքանում: Այս ամբողջ պատմութիւնն ամփոփուած է եօթը տողի մէջ.

Լուսը լուսացաւ,
Հայսը վեր կացաւ,
Մէ հաց գողացաւ,
Կեսուրն յիմացաւ,
Տվէց՝ թուլացաւ.
Գնաց թուրքացաւ,
Օնչով չիմացաւ:

Ահա գեղջկական քնարից երգիծական մի ուրիշ նմուշ, որը ասում է տէգրը, երբ ծեծում է հարսին.

Բէգադ հայս,
Կանչեմ գաս,
Ծէծեմ լաս,
Ձընգզընգալով էրթաս,
Նանիգ խաբար տաս:

Այսպիսի երգիծական յորինուածքների մի յաջող նմոյշ կարելի է համարել նաեւ հետեւեալ մանկական կտորը.

Սանա, սանա Օվսանա,
Քամար ունես մէ գանա.
Մաղէր ունես, մէ բանա.
Միճկիդ տվին վայդանա,
Բա յոր ապիր, վայ նանա:

Վիեննա, Յուլիուս 1922:

ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ

ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐ

ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ

ՆՐԱ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԵՐԿԵՐԸ

ԳՐԱԿԱՆ-ՔՆՆԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՂԻԾՈՒԹԻՒՆ

(Հարստութիւն)

ԺԲ.

Բանաստեղծական գործը:

Մինչեւ հիմա մենք մասնաւորապէս կանգ չառանք Պետրոս Դուրեանի բանաստեղծական գործի վրայ:

Մենք աշխատեցինք այդ գործի զարգացման պարագաները պարզել, ցոյց տալ այն միջավայրը, որի մէջ առաջացաւ Դուրեանի բանաստեղծութիւնը, վերլուծել այն սոցիալական եւ հոգեբանական մթնոլորտը, որի արտայայտիչն է հանդիսացաւ նա այնքան գեղեցիկ կերպով:

Այսպիսով, մեր աշխատութեան նախկին մասերի մէջ ինքնին արդէն բաւական բան ասուեց Պետրոս Դուրեանի ոչ միայն միւս գործերի, այլ եւ բանաստեղծական գործի մասին:

Ի նկատի ունենալով այն բոլորը, ինչ որ ասել ենք արդէն Պետրոս Դուրեանի մասին այսուհետեւ շատ էջերի եւ լայն ծաւալի պէտք չկայ այլ եւս նրա բանաստեղծական գործը ամբողջացնելու եւ իբրեւ մէկ գեղարուեստական միութիւն ընթերցողի առջեւ պատկերացնելու համար:

Եւ այժմ ահա անցնում ենք նրա բանաստեղծական գործին մասնաւորապէս:

1. Բանաստեղծական գործը իրրեւ հոգեբանական ամբողջութիւն:

Իր զանազան բանաստեղծութիւններ Պետրոս Դուրեան գրել է իր կեանքի զանազան տարիներում: Ինչպէս ընթերցողը գիտէ, այդ կեանքը շատ կարճ տեւողութիւն է ունեցել. Գրել է նա սկսած 1867 թուականից: Բայց նրա կարեւոր բանաստեղծական էջերը գրելով ամբողջապէս ամփոփուած են 1871 թուականի մէջ: Այնպէս որ, բանաստեղծական տեսակով: